

MILITARNE ZAANGAŻOWANIE FEDERACJI ROSYJSKIEJ W AFRYCE

ZAWARTE POROZUMIENIA I UMOWY

INSTYTUT
NOWEJ
EUROPY

Militarne zaangażowanie Federacji Rosyjskiej w Afryce

Zawarte porozumienia i umowy

Autorzy:

dr Aleksander Olech, Natalia Matiaszczyk, Leon Pińczak, Jan Sobieraj

Analiza w skrócie:

- Federacja Rosyjska, mimo dużej rywalizacji na rynku zbrojeniowym, jest liderem dostaw broni do Afryki Subsaharyjskiej.
- W latach 2009-2019 nastąpił znaczny wzrost rosyjskiego eksportu do Afryki.
- Kreml stara się utrzymywać dobre relacje z afrykańskimi rządami, łącząc interesy militarne z ekonomicznymi.
- Ekspansja rosyjskich wpływów wojskowych w Afryce, wyrażająca się głównie zacieśnianiem stosunków bilateralnych i podpisywaniem umów o współpracy wojskowo-technicznej, rozpoczęła się od podpisania w 1996 roku porozumienia z Namibią.
- Rosyjskie interesy geostrategiczne w Afryce są realizowane przez niepaństwową grupę paramilitarną – tzw. Grupę Wagnera – blisko związaną z rosyjskim establishmentem, a także inne organizacje i komórki prorosyjskie finansowe przez Kreml.
- Niewykluczone, że w przyszłości Federacja Rosyjska utworzy swoje bazy lub wykorzysta do celów militarnych terytoria Egiptu, Erytrei, Mozambiku, Republiki Środkowoafrykańskiej, Somalii oraz Sudanu.

Wstęp

Federacja Rosyjska, jako prawnomiędzynarodowy sukcesor ZSRR, od końca lat 90. dąży do przywrócenia swojej potęgi do poziomu sprzed „największej katastrofy geopolitycznej XX wieku”¹. Wobec relatywnej słabości rosyjskiej gospodarki, niezdolnej obecnie do zwiększania poziomu bezpośrednich inwestycji zagranicznych, opierającej swój wzrost w głównej mierze na eksporcie węglowodorów oraz wobec szerzącej się kleptokracji, Moskwa próbuje utrzymać pozycję mocarstwową na świecie, wykorzystując do tego swoje wpływy polityczne i przyznawaną jej do niedawna renomę drugiej armii na świecie. Choć hegemoniczny wizerunek załamał się wraz z nieudaną ofensywą w Ukrainie, a sytuacja ekonomiczna pogarsza się z powodu nałożonych sankcji, Federacja Rosyjska wciąż jest dla wielu państw ważnym partnerem, a jednym z jej strategicznych kierunków ekspansji jest Afryka², kontynent, na którym ścierają się interesy jeszcze co najmniej trzech mocarstw – USA, Chin i Francji.

Militarne zaangażowanie Rosji poza jej granicami jest coraz bardziej widoczne. Oprócz utrzymywania kilkudziesięciu baz oraz oddziałów na obszarze postradzieckim, Kreml zwiększa swoje wpływy także w Afryce. Konsekwencją tych ambicji jest podejmowanie wielu symultanicznych operacji, które właściwie poprowadzone pozwolą na pozyskanie kolejnych

sojuszników na Czarnym Lądzie. Bazy wojskowe w Syrii jako punkt kontrolny, współpraca w ramach międzynarodowych organizacji (obecnie jednak znacznie utrudniona), wykorzystanie prywatnych firm wojskowych, a ponadto nawiązywane relacje gospodarcze są ważnymi elementami rosyjskiej polityki zagranicznej, której jednym z celów jest ekspansja w Afryce.

W odróżnieniu od państw Europy Zachodniej, Rosja nie ma negatywnego doświadczenia kolonializmu z krajami afrykańskimi, zarówno politycznie, jak i gospodarczo. Co więcej, w historii części państw Afryki zapisała się jako wspierająca ruchy narodowo-wyzwoleńcze³. Taki stan rzeczy wpłynął na pozytywne postrzeganie Rosji jako współnika w interesach. Przychyłość Rosji obserwuje się także w udzielanym jej przez państwa afrykańskie poparciu w trakcie głosowań ONZ, chociażby przez wzgląd na umorzone długi. Afrykańskie państwa stanowią ok. 25% członków organizacji, przy czym Afryka zajmuje trzy rotacyjne miejsca w Radzie Bezpieczeństwa ONZ. W tym miejscu należy odnotować, iż Rosja nie tylko nie kolonizowała Afryki, ale także prowadziła wyraźnie odmienną politykę wobec tamtejszych obywateli. Rosjanie podjęli działania aktywizacji akademickiej Afryki i stworzyli realne możliwości rozwoju intelektualnego, m.in. otwierając Uniwersytet Patrice'a Lumumby w Moskwie⁴, czy tworząc programy stypendialne⁵. Ponadto przed 1991 rokiem za współpracą ze Związkiem Radzieckim przemawiała interesująca wówczas idea komunizmu⁶, będąca alternatywą dla kapitalistycznego porządku funkcjonującego wśród państw kolonizatorów. Pochopnym byłoby jednak przekonanie, że Rosja będzie traktowana w sposób wyjątkowy względem pozostałych mocarstw obecnych na kontynencie. Prawdą jest, że Rosja ma przewagę w postaci wzajemnej nostalgii za doświadczeniami sowieckimi i konkretnym wizerunkiem, ale to nie będzie wystarczające, ponieważ rosyjskie zdolności kapitałowe są wyraźnie słabsze nie tylko względem Chin, ale także państw europejskich⁷.

Rosyjska ekspansja militarna w Afryce

Rosja rozpoczęła proces odzyskiwania utraconych wpływów na Czarnym Lądzie kilka lat po upadku imperium sowieckiego. Ekspansja rosyjskich wpływów wojskowych w Afryce, wyrażająca się głównie zacieśnianiem stosunków bilateralnych i podpisywaniem umów o współpracy wojskowo-technicznej, rozpoczęła się od podpisania w 1996 roku porozumienia z Namibią⁸. Od tego czasu Moskwa poszerzyła swoją sieć na kilkadziesiąt państw – według najnowszych danych, z krajami afrykańskimi podpisano co najmniej 40 podobnych umów⁹. Umowy o współpracy wojskowo-technicznej mają na celu ułatwienie zawierania kontraktów na dostawę broni i modernizację sprzętu wojskowego, ale zawierają również klauzule dotyczące wymiany personelu wojskowego na potrzeby szkoleniowe oraz przeprowadzania różnych treningów przez rosyjskich specjalistów na terytorium partnerów. Obok umów odnoszących się do współpracy wojskowo-technicznej, Rosja zawiera także umowy bilateralne o współpracy *stricto* wojskowej, dodatkowo poszerzając ją o wymiar informacyjny, szczególnie w kwestiach obronności i bezpieczeństwa, tworząc tym samym podwaliny pod formowanie wspólnych sił oraz kreując współpracę regionalną przeciwko komórkom terrorystycznym i piratom, także pod egidą ONZ.

Jedno z głównych stanowisk Kremla w sprawie ekspansji militarnej na rozdartym kontynencie polega na podkreślaniu zagrożenia destabilizacji porządku międzynarodowego, jakie niosą ze sobą terroryzm i wojny. Ponadto rosyjscy oficjele wskazują na wypracowaną w ramach Unii Afrykańskiej formułę „Afrykańskie problemy – afrykańskie rozwiązania”¹⁰ podkreślając, iż Rosja nie zamierza ingerować w wewnętrzne sprawy państw afrykańskich, a jedynie wspierać je w zwalczaniu różnych procederów.

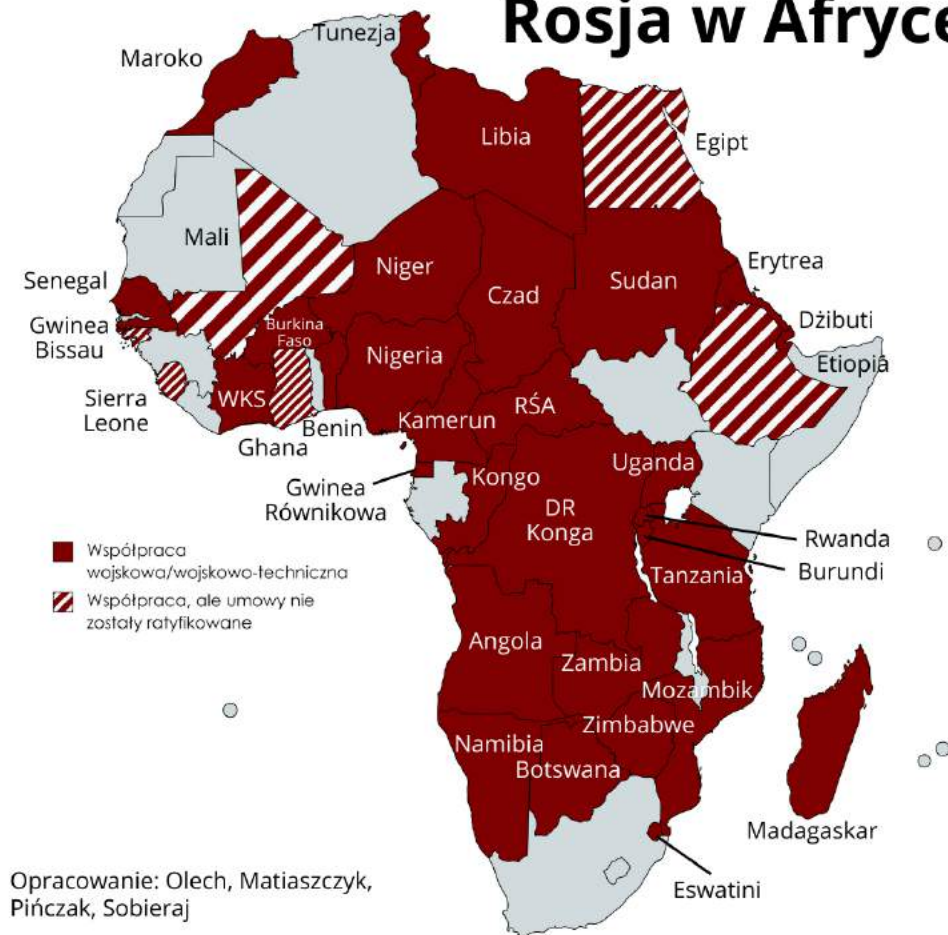
Warto zaznaczyć, że Federacja Rosyjska, mimo zaciętej konkurencji na rynku zbrojeniowym, jest liderem dostaw broni do Afryki Subsaharyjskiej (w latach 2011-2015 przypadło na nią 30% ogólnej wartości importu)¹¹. Rosja dostarcza głównie broń raketową i artyleryjską, broń strzelecką i pojazdy opancerzone. Wyraźnym trendem obserwowanym od wielu lat jest również eksport śmigłowców wojskowych¹². Na początku 2021 roku Rosoboronexport, rosyjskie przedsiębiorstwo państwowe specjalizujące się w eksporcie całego spektrum technologii wojskowych, poinformowało, że w 2020 roku podpisano z krajami afrykańskimi kontrakty o wartości około 1,7 mld USD i powiększono listę krajów kontrahentów do 17¹³.

Zastępczy charakter rosyjskiej obecności militarnej

Rosyjskie interesy geostrategiczne w Afryce są realizowane w sposób zastępczy, bez bezpośredniego udziału rosyjskich sił zbrojnych (poza instruktorami obecnymi na podstawie umów bilateralnych), przez niepaństwową grupę paramilitarną – tzw. Grupę Wagnera – blisko związaną z rosyjskim establishmentem, a także inne organizacje i komórki prorosyjskie finansowe przez Kreml. Najemnicy realizują doraźne cele Moskwy, począwszy od tłumienia antyrządowych zamieszek w przyjaznych Rosji krajach afrykańskich¹⁴, poprzez ochronę różnego rodzaju osób prywatnych (zarówno przedstawicieli rosyjskich¹⁵, jak i lokalnych), jak i kopalni metali ziem rzadkich¹⁶, aż po fizyczną eliminację niewygodnych dla Kremla dziennikarzy śledczych¹⁷. Komentując kwestię Grupy Wagnera, rosyjscy urzędnicy stosują retorykę „wiarygodnego zaprzeczania”¹⁸ – wykorzystując prywatne grupy wojskowe (ang. *Private Military Company*, PMC), strona rosyjska zachowuje możliwość udziału w konfliktach regionalnych, unikając jednocześnie odpowiedzialności prawnej za działania podejmowane przez poszczególne grupy najemników¹⁹. Wyraźnym atutem z punktu widzenia Kremla jest stosunkowo niski koszt utrzymania takiego ugrupowania²⁰, jego duża mobilność i brak skomplikowanej hierarchii dowodzenia, co ułatwia szybkie podejmowanie decyzji i skraca czas reakcji w sytuacjach kryzysowych. Analizując ostatnie wydarzenia w Mali z początku 2022 roku, związane z pomyślnym „wypchnięciem” sił francuskich przez Grupę Wagnera, można

Rosja w Afryce

wynioskować, że Rosja będzie kontynuowała swoją ekspansję wykorzystując to nieformalne ugrupowanie. Warto zauważyć, że bojownicy Grupy Wagnera, jak każda profesjonalna grupa bojowa, wykazują wysoką skuteczność w konfrontacjach z przeciwnikiem słabo wyszkolonym, ale ulegają w starciu z przeciwnikiem będącym na tym samym poziomie wykształcenia i wyposażenia technologicznego²¹; z perspektywy afrykańskiej (słabość struktur państwowych, niski stopień profesjonalizmu wojskowego, zacofanie technologiczne), grupa może być całkiem skuteczna.

Na początku inwazji Rosji na Ukrainę zdecydowano się zaangażować Wagnerowców, co mogło osłabić ich pozycję w Afryce. Teraz jednak Kreml wraca do pierwotnego planu, wykorzystując prywatne grupy wojskowe zarówno w Afryce Subsaharyjskiej, jak i na północy kontynentu²². Trzeba podkreślić, że Grupa Wagnera pojawia się w wielu państwach na zaproszenie rządów afrykańskich.

Nie sposób ująć wszystkich porozumień na linii Rosja – kraje afrykańskie, chociażby ze względu na ogromne znaczenie rosyjskich inwestycji energetycznych na Czarnym Lądzie, które również stanowią ważny czynnik dla zawierania sojuszy militarnych. Niemniej, wyróżnienie kluczowych umów o charakterze wojskowym pozwala szerzej spojrzeć na rosyjską wizję zaangażowania w Afryce.

Porozumienia i współpraca wojskowa Federacji Rosyjskiej z krajami afrykańskimi:

1) Angola:

- 2006 (2007 rok) – podpisano umowę o współpracy wojskowo-technicznej²³. Umożliwia ona dostawy uzbrojenia, eksploatację oraz remont techniki wojskowej, dostawy części zamiennych, a także otwiera dostęp do edukacji w sferze militarnej. Umowa została podpisana na 5 lat, zawiera klauzulę o prolongacie na rok, w przypadku gdy jedna ze stron nie wyrazi sprzeciwu 6 miesięcy przed upływem pierwotnej daty. Ratyfikowano ją w 2007 roku.
- 2013 rok – Rosja i Angola podpisały kontrakt (o wartości 1 mld USD²⁴) na dostawy broni lekkiej i strzeleckiej, amunicji, czołgów i artylerii, oraz śmigłowców transportowych MI-17, a także części zamiennych do wcześniej dostarczanego sprzętu produkcji radzieckiej²⁵. Strony uzgodniły również, że w Angoli zostanie wybudowany zakład produkcji amunicji. Umowa objęła także dostawę 18 wyremontowanych i uzbrojonych myśliwców SU-30K, należących wcześniej do Indyjskich Sił Powietrznych.

2) Benin:

- 2016 rok – spotkanie MSZ Rosji S. Ławrowa z benińskim odpowiednikiem. Strony uzgodniły kontynuację współpracy w zakresie kształcenia benińskiego personelu na

rosyjskich uczelniach, co więcej potwierdzono gotowość do intensyfikacji współpracy wojskowo-technicznej²⁶.

- 2018 rok – w życie weszła umowa między Federacją Rosyjską a Republiką Beninu w zakresie współpracy wojskowo-technicznej²⁷. Warto zaznaczyć, że umowa posiada klauzulę kontrolną, gdyż Moskwa będzie miała prawo do monitorowania przeznaczenia dostarczanych systemów przeciwpancernych, miotaczy ognia oraz granatników. Dyrektor Federalnej Służby ds. Współpracy Wojskowo-Technicznej mówi o tej klauzuli jako „podstawowym warunku przystąpienia do rozmów dot. nowych kontraktów na produkcję”²⁸.

3) Botswana:

- 2013 rok – podpisano umowę pomiędzy Federacją Rosyjską a Republiką Botswany w sprawie wojskowo-technicznej współpracy²⁹. Umowa ta tworzy ramy prawne do realizacji dostaw broni, sprzętu wojskowego oraz innych produktów o charakterze militarnym, świadczenia usług w zakresie modernizacji i remontu wyrobów wojskowych, świadczenia usług w dziedzinie wojskowości, oddelegowania specjalistów w celu zapewnienia wsparcia technicznego, prowadzenia szkoleń edukacyjnych³⁰. Umowa została podpisana na 5 lat z automatyczną klauzulą prolongaty na taki sam okres w przypadku braku sprzeciwu jednej ze stron.
- 2018 rok – podpisano umowę dot. współpracy wojskowo-obronnej³¹. Umowa zobowiązuje państwa-strony do współpracy w zakresie misji utrzymania pokoju ONZ, prowadzenia wspólnych ćwiczeń wojskowych oraz walki z terroryzmem. Umowa jest podpisana na czas nieokreślony, a okres wypowiedzenia wynosi 1 rok.

4) Burkina Faso:

- 2006 rok – podpisano umowę w sprawie współpracy wojskowo-technicznej³².
- 2017 rok – Rosoboronexport podpisał kontrakty na dostawę dwóch wojskowych śmigłowców transportowych Mi-171Sh oraz broni lotniczej do Burkina Faso³³.
- 2018 rok – zawarto porozumienie w sprawie współpracy wojskowej³⁴. Strony mają współpracować w dziedzinie wymiany informacji dot. spraw obronności i bezpieczeństwa, rozwoju stosunków w zakresie wspólnej edukacji wojskowej i szkoleń, wymiany doświadczenia i współdziałania w misjach pod egidą ONZ, a także współpracować w walce z terroryzmem. Umowa została zawarta na 5 lat z automatyczną klauzulą prolongaty na kolejne pięcioletnie okresy.
- Styczeń 2022 roku – po zamachu stanu zaczęło wzrastać poparcie dla większej współpracy z Rosją³⁵.

5) Burundi:

- 2018 rok – zawarto umowę dot. współpracy wojskowo-obronnej³⁶. Umowa tworzy ramki prawne do prowadzenia wspólnych misji w ramach ONZ oraz Unii Afrykańskiej, przeciwdziałaniu terroryzmu oraz rozwoju bilateralnych relacji w zakresie wspólnego przygotowania wojsk. Umowa jest podpisana na czas nieokreślony, a okres wypowiedzenia wynosi 180 dni.
- 2019 rok – Ambasador Burundi w Rosji ogłosił chęć zakupu samobieźnego przeciwlotniczego zestawu artyleryjsko-rakietowego Pancyr-S1³⁷.

6) DR Konga:

- 1999 (2019 rok) – umowa o współpracy wojskowo-technicznej³⁸. Umowa przewiduje dostawy broni i sprzętu wojskowego, naprawę techniki wojennej, eksploatację i handel produktami wojskowymi, wspólny rozwój i produkcję wyrobów, a także wsparcie eksperckie w dziedzinie wojskowości. Porozumienie jest podpisane na 5 lat, zawiera automatyczną klauzulę prolongaty o 5 lat (w przypadku gdy państwa nie wyrażą pisemnego sprzeciwu pół roku przed takim wydłużeniem).
- 2019 rok – podczas wizyty prezydenta DRK w Moskwie doszło do podpisania porozumienia ws. wysłania rosyjskiego wojska do DRK. Co więcej, ogłoszono także memorandum dot. rybołówstwa, a też podpisano umowę współpracy pomiędzy Lukoilem a Państwową Spółką Naftową DRK³⁹.

7) Dżibuti:

- 2012 (2013 rok) – podpisanie umowy o współpracy wojskowo-technicznej⁴⁰. Porozumienie przewiduje dostawy broni i sprzętu wojskowego, naprawę techniki wojennej, eksploatację i handel produktami wojskowymi, wspólny rozwój i produkcję wyrobów wojskowych przez Rosję i Dżibuti, a także wsparcie eksperckie w dziedzinie wojskowości. Porozumienie jest podpisane na 5 lat, zawiera automatyczną klauzulę prolongaty o 5 lat (w przypadku gdy państwa nie wyrażą pisemnego sprzeciwu pół roku przed takim wydłużeniem).
- 2018 roku – Dżibuti zablokowała możliwość wybudowania rosyjskiej bazy wojskowej na jej terytorium, twierdząc, że chce uniknąć stania się terenem wojny zastępczej, co jest związane z obecnością chińskiej i amerykańskiej bazy na jej terytorium⁴¹.

8) Egipt:

- 2014 rok – zawarto umowę o współpracy wojskowo-technicznej⁴². Nie została ona jednak ratyfikowana, zatem stanem na 30.04.2022 nie ma mocy wiążącej.
- 2015 rok – podpisano protokół w sprawie ochrony własności intelektualnej powstałej w ramach dwustronnej współpracy wojskowo-technicznej⁴³. Umowa została podpisana na okres 5 lat, i zawiera automatyczną klauzulę o przedłużeniu na kolejne pięcioletnie okresy.

- 2016 rok – przeprowadzono wspólne ćwiczenia wojsk desantowych pt. „Obróńcy przyjaźni” – zaangażowano min. 15 helikopterów bojowych (rosyjskie MI-17 są eksploatowane przez egipskie wojsko), 10 jednostek ciężkiej techniki wojskowej oraz min. 500 żołnierzy obu stron⁴⁴. Ćwiczenia te odbywały się dość regularnie – ostatnie w 2018 roku⁴⁵.
- 2016/17 rok – podpisano kontrakty zakładające dostawy sprzętu dla dwóch egipskich śmigłowcowców desantowych „Anwar El Sadat” oraz „Gamal Abdel Nasser”. Co więcej, w 2015 roku zrealizowano kontrakt na zakup 46 helikopterów Ka52. W 2017 roku Federacja Rosyjska wygrała przetarg na dostawy helikopterów Ka-52K⁴⁶.
- 2016 rok – medialne doniesienia dot. powstania rosyjskiej bazy wojskowej w Sidi Barrani. Planowano ukończyć budowę w 2019 roku – póki co odnotowuje się brak postępu prac⁴⁷.
- 2017 rok – podpisano umowę o wybudowaniu pierwszej elektrowni atomowej bazowanej na rosyjskim projekcie⁴⁸.
- 2018 (2021 rok) – podpisano umowę o wszechstronnym partnerstwie i współpracy strategicznej⁴⁹. Została ona ratyfikowana w 2021 roku. Umowa została zawarta na okres 10 lat z automatyczną klauzulą przedłużenia o kolejne pięcioletnie okresy.
- 2019 rok – zrealizowano kontrakt wyceniany na 2 mld USD, zakładający sprzedaż 50 MiG-35 Egiptowi⁵⁰.
- Sierpień 2021 roku – Egipt i Rosja podpisały nową umowę o współpracy wojskowej. Została ona podpisana przez egipskiego ministra obrony Mohameda Ahmeda Zaki i jego rosyjskiego odpowiednika Siergieja Szojgu w Moskwie⁵¹.
- Grudzień 2021 roku – 9 grudnia 2021 roku Rosja i Egipt rozpoczęły wspólne ćwiczenia morskie w Zatoce Aleksandryjskiej. Rosyjska marynarka wojenna rozmieściła fregatę Admirał Grigorowicz wraz z okrętem patrolowym i łodzią ratunkową, natomiast Egipt fregatę, dwie korwety i statek ratunkowy⁵².

9) Erytrea:

- 1997 rok – podpisano umowę o współpracy wojskowo-technicznej⁵³. Strony mają współpracować w zakresie dostaw broni, modernizacji sprzętu wojskowego, sprzedaży licencji na produkcję konkretnych jednostek broni; mają być także przeprowadzane szkolenia wojskowego i cywilnego personelu. Co ważne, wprowadzono także zakaz reeksportu uzyskiwanych jednostek broni oraz sprzętu wojskowego. Umowa została podpisana na 5 lat z automatyczną klauzulą prolongaty o każdy kolejny rok.
- 2019 rok – Erytrea wyraziła chęć zakupu łodzi rakietowych, śmigłowców oraz broni strzeleckiej⁵⁴.
- 2020 rok – zrealizowano kontrakt na dwa śmigłowce Ansat⁵⁵.

10) Eswatini:

- 2017 rok (wówczas z Królestwem Suazi) – umowa o współpracy wojskowo-technicznej⁵⁶. Umożliwia ona dostawy uzbrojenia, eksploatację oraz remont techniki wojskowej, dostawy części zamiennych, a także otwiera dostęp do edukacji w sferze militarnej. Umowa została podpisana na 5 lat, zawiera klauzulę o prolongacji na 5 lat, w przypadku gdy jedna ze stron nie wyrazi sprzeciwu 6 miesięcy przed upływem pierwotnej daty.

11) Etiopia:

- 2013 rok – Dyrektor Generalny Rosoboroneksportu poinformował o możliwości zakupu przez Etiopię rosyjskich śmigłowców Ka-52. Wskazał także na realizowany wówczas remont czterech myśliwców SU-30K⁵⁷.
- 2018 rok – zawarto umowę o współpracy w dziedzinie obronności⁵⁸. Celem tego porozumienia jest wymiana poglądów na temat kwestii wojskowych i obronnych, rozwój edukacji i programów szkoleniowych, wymiana doświadczeń, współpraca w operacjach pod auspicjami ONZ, a także tworzenie wspólnego frontu przeciwko działaniom terrorystów i piratów. Umowa nie jest ratyfikowana, zatem stanem na 30.04.2022 nie ma mocy wiążącej.
- 12 lipca 2021 roku – Rosja i Etiopia podpisały umowę o współpracy wojskowej⁵⁹.

12) Ghana:

- 2016 rok – podpisanie umowy ws. współpracy wojskowo-technicznej⁶⁰. Zgodnie ze stanem na 30.04.2022 umowa nie została ratyfikowana, zatem nie ma mocy wiążącej.

13) Gwinea-Bissau:

- 2018 rok – podpisanie umowy o współpracy wojskowo-technicznej⁶¹. Umożliwia ona dostawy uzbrojenia, eksploatację oraz remont techniki wojskowej, dostawy części zamiennych, a także otwiera dostęp do edukacji w sferze militarnej. Umowa została zawarta na 5 lat z automatycznym przedłużeniem o kolejne pięcioletnie okresy. Stanem na 30.04.2022 nie jest ratyfikowana, zatem nie ma mocy wiążącej.

14) Gwinea Równikowa:

- 2011 rok – podpisano umowę o współpracy wojskowo-technicznej⁶². Porozumienie przewiduje dostawy broni i sprzętu wojskowego, naprawę techniki wojennej, eksploatację i handel produktami wojskowymi, wspólny rozwój i produkcję wyrobów wojskowych przez Rosję i Dżibuti, a także wsparcie eksperckie w dziedzinie wojskowości. Porozumienie jest podpisane na 5 lat, zawiera automatyczną klauzulę prolongaty o 5 lat (w przypadku gdy państwa nie wyrażą pisemnego sprzeciwu pół roku przed takim wydłużeniem). Zakazuje się reeksportu uzyskanej broni.
- 2015 rok – podpisano umowę o ułatwieniach dla okrętów marynarki wojennej Federacji Rosyjskiej przy wchodzeniu do portów Republiki Gwinei Równikowej⁶³. Celem

porozumienia jest określenie procedur zawijania statków do portów, organizacja wsparcia logistycznego oraz wprowadzenie regulacji pobytu członków załóg okrętów wojennych na terytorium Gwinei Równikowej. Umowa została zawarta na 5 lat, będzie też automatycznie odnawialna na kolejne okresy dwuletnie bądź roczne (jeśli żadna ze stron nie wyrazi sprzeciwu).

- 2015 rok – Gwinea Równikowa wyraziła chęć zakupu rosyjskich wozów bojowych BMP-3⁶⁴.
- 2018 rok – Dyrektor Federalnej Służby ds. Współpracy Wojskowo-Technicznej potwierdził podpisanie kontraktu na dostawy dwóch samobieżnych przeciwlotniczych zestawów artyleryjsko-rakietowych Pancyr-S1⁶⁵. System Pancyr-S1 jest przeznaczony do bliskiej obrony przeciwlotniczej. Jest zdolny do ochrony przed wszystkimi nowoczesnymi i zaawansowanymi środkami ataków powietrznych w zasięgu 20 km i na wysokości do 15 km. Prędkość pocisku przeciwlotniczego 57E6 wynosi 1300 metrów na sekundę. Może atakować do czterech celów jednocześnie. Jest zdolny do strzelania w ruchu i z pozycji postoju, a także może być wykorzystywany do zwalczania celów naziemnych i morskich⁶⁶.

15) Kamerun:

- 2008 rok – umowa między Federacją Rosyjską a Unią Europejską w sprawie udziału Federacji Rosyjskiej w operacji wojskowej UE w Republice Czadu i w RŚA (EUFOR Tchad/RCA)⁶⁷. Chodziło o udział Rosji w misji antykryzysowej UE – Rosja miała wysłać cztery śmigłowce transportowe MI-8T oraz do 200 żołnierzy. Stanem na 2009 rok w misji brało udział 100 rosyjskich żołnierzy i 4 śmigłowce. W grudniu 2010 roku wojska rosyjskie opuściły terytorium Czadu i Republiki Środkowoafrykańskiej. Kamerun natomiast był stroną porozumienia podpisywanego z UE.
- 2013 rok – podpisano kontrakt na dostawy rosyjskich śmigłowców Mi-17⁶⁸.
- 2015 rok – umowa o współpracy wojskowo-technicznej⁶⁹. Tworzy ramy prawne dla dostaw broni, sprzętu wojskowego, świadczenia usług w zakresie rozwoju i produkcji produktów o charakterze wojskowym, prowadzenia szkoleń dla żołnierzy itd. Umowa została zawarta na 5 lat z automatycznym przedłużeniem o kolejne 5 w przypadku braku sprzeciwu jednej ze stron.
- 2015 (2018 rok) – podpisanie konwencji w sprawie ekstradycji⁷⁰. Każda ze Stron zobowiązuje się do ekstradycji na terytorium drugiej Strony każdej osoby poszukiwanej przez Stronę wzywającą w celu ścigania lub wykonania wyroku za przestępstwo podlegające ekstradycji.
- 12 kwietnia 2022 roku – Kamerun i Rosja podpisały umowę o współpracy wojskowej, która zakłada m.in. wymianę opinii i informacji z zakresu międzynarodowej polityki obronnej i bezpieczeństwa, szkolenia wojsk, edukacji wojskowej, medycyny i topografii⁷¹.

16) Kongo-Brazzaville:

- 2001 (2007 rok) – podpisano umowę pomiędzy Federacją Rosyjską a Republiką Konga o współpracy wojskowo-technicznej⁷². Umożliwia ona dostawy uzbrojenia, eksploatację oraz remont techniki wojskowej, dostawy części zamiennych, a także otwiera dostęp do edukacji w sferze militarnej. Umowa została podpisana na 5 lat z automatyczną roczną prolongatą. Okres wypowiedzenia wynosi 6 miesięcy. Umowa wciąż obowiązuje.
- 2019 (2021 rok) – podpisanie porozumienia w sprawie współpracy wojskowej⁷³. Umowa przewiduje udział w ćwiczeniach wojskowych, szkolenie personelu, wymianę informacjami na tematy obronne oraz wymianę doświadczeń w zakresie misji pokojowych. Dokument zawiera także artykuły dot. współpracy w zakresie zwalczania terroryzmu i piractwa. Na podstawie umowy okręty bojowe rosyjskiej marynarki wojennej będą mogły zawijać do portów morskich Republiki Konga, a samoloty rosyjskich sił powietrznych lądować na jej terytorium⁷⁴. Umowę podpisano na czas nieokreślony, okres wypowiedzenia wynosi 180 dni. W 2019 roku podpisano protokół w sprawie zmian do umowy o współpracy wojskowo-technicznej⁷⁵.

17) Libia:

- 2008 rok – wizyta prezydenta W. Putina w Libii. Strony podpisały międzyrządowe porozumienie o umorzeniu libijskiego długu w wysokości 4,5 mld USD w zamian za kontrakty dla rosyjskiego kompleksu wojskowo-przemysłowego. Pierwotny pakiet obejmował systemy rakietowe ziemia-powietrze S-300PMU-2 (4 jednostki), Tor-M1 (20 systemów), OBT T-90S (do 48 systemów), modernizację OBT T-72 (do 145 jednostek), cztery śmigłowce – Ka-52, Ka-28, Mi-17 oraz Mi-35M. Ponadto Trypolisowi zaoferowano zakup sprzętu lotniczego, okrętu podwodnego projektu 636 (2 szt.) oraz remont dostarczonych wcześniej fregat i łodzi patrolowych (dwie fregaty i jedna łódź raketowa)⁷⁶.
- 2010 rok – media informują o podpisaniu umowy na dostawy broni o wartości 1,3 mld euro⁷⁷. Zaznaczają, że chodzi nie tylko o broń strzelecką, ale być może też o 4 myśliwce wielozadaniowe Su-35, 12 sztuk Su-30MK oraz zaawansowane trenażery bojowe JAK-130.
- 2011 rok – media mówią o tym, że Rosja może stracić nawet 4 mld USD na dostawach broni do Libii. Źródła podają informacje, że kontrakt na dostawę do Libii partii myśliwców Su-35 o wartości 800 mln USD został zrealizowany, ponadto Libia zamierzała przeznaczyć 1 mld USD na zakup helikopterów Ka-52 Alligator, systemów rakietowych ziemia-powietrze S-300PMU2 Faworyt oraz systemów obrony powietrznej Pancyr-S1⁷⁸. Zaznacza się także, że Libia była zainteresowana zakupem systemów wielokrotnego ostrzału Grad, czołgów T-90S, okrętów podwodnych, łodzi raketowych oraz innych rodzajów broni⁷⁹.
- 2018 rok – oświadczenie generała Narodowej Armii Wyzwoleńczej ws. tego, że Rosja nie realizuje żadnych dostaw uzbrojenia do Libii w związku z nałożonym embargo⁸⁰. Libia zamierzała wypracować nowe rozwiązania ws. zamrożonych negocjacji dot. współpracy wojskowo-technicznej z Rosją⁸¹.

- 2021 rok – eksperci ONZ oświadczają, że embargo na dostawy broni w Libii nie jest przestrzegane. Grupa ekspertów twierdzi, że od 2018 roku liczba członków z Grupy Wagnera w Libii wzrosła z 800 do 1200⁸².

18) Madagaskar:

- 2018 rok – źródła rosyjskie donoszą o bezpośrednim udziale przedstawicieli Grupy Wagnera w wyborach prezydenckich na Madagaskarze. Zgodnie z doniesieniami medialnym przedstawiciele PMC pełnili funkcję ochronną względem rosyjskich analityków/technologów politycznych, działających na rzecz wybranych kandydatów⁸³. Dziennikarze twierdzą, iż na Madagaskarze byli także obecni funkcjonariusze Federalnej Służby Bezpieczeństwa (FSB) oraz Głównego Zarządu Wywiadowczego (GRU), którzy byli zaangażowani w szkolenie lokalnego wojska⁸⁴.
- Luty 2018 roku – wizyta urzędników Ministerstwa Obrony Rosji na Madagaskarze⁸⁵. Osiągnięto porozumienie w sprawie współpracy wojskowej – umowa wspomina o szkoleniu personelu, uproszczonym trybie przyjmowania okrętów wojennych i samolotów wojennych. Kilka tygodni po podpisaniu dokumentu do portu Antsiranana zawinął rosyjski statek Severomorsk⁸⁶.
- 25 marca 2021 roku – Rosja i Madagaskar podpisały nową umowę o współpracy wojskowej. Nowa, 5-letnia umowa dwustronna obejmuje klauzulę automatycznego przedłużenia, sprzedaż uzbrojenia, współpracę w rozwoju produktów wojskowych, szkolenie personelu wojskowego oraz konserwację sprzętu⁸⁷.

19) Mali:

- 2003 rok – podpisano porozumienie o wojskowo-technicznej współpracy. Jednakże dokument nie został ratyfikowany, zatem nie ma mocy wiążącej⁸⁸.
- 2013 rok – Rząd Mali zwrócił się z prośbą o dostarczenie broni dla armii walczącej z bojówkami na północy kraju. Oferta kupna obejmowała śmigłowce Mi-35 i Mi-17, samoloty transportowe, transportery opancerzone BTR-80, radary obrony powietrznej, a także lekką broń strzelecką i amunicję. Pojawiały się także zapytania o naprawy oraz części zamienne do starych radzieckich pojazdów – czołgów T-55 oraz transporterów opancerzonych PT-76 i BRDM-2, ale Federacja Rosyjska „ma ograniczone możliwości naprawy tego przestarzałego sprzętu”⁸⁹.
- Luty 2013 roku – zrealizowano kontrakt zbrojeniowy o wartości ok. 12 mln USD, zakładający dostawę 3 tys. karabinów Kałasznikowa, 300 karabinów maszynowych oraz amunicji⁹⁰.
- 2019 rok – zawarto umowę w sprawie współpracy wojskowej⁹¹. Państwa zobowiązały się do udzielania informacji w temacie obronności i bezpieczeństwa, rozwoju wojska, wymiany doświadczeń oraz wspólnego działania pod egidą ONZ, a także przeciwdziałania terroryzmowi. Umowa została zawarta na czas nieokreślony, natomiast państwo-strona

może wypowiedzieć porozumienie, które przestanie obowiązywać po 180 dniach od momentu złożenia takiej deklaracji.

- Maj 2021 roku – w stolicy Mali, Bamako, odbył się protest przeciwko pasywności francuskich wojsk w regionie Sahelu, kilka tysięcy ludzi otwarcie deklarowało chęć zaproszenia rosyjskich instruktorów wojennych do kraju⁹². Niektóre media donoszą, iż za zamachem stanu, który miał miejsce w sierpniu 2020 roku, stali trenowani przez rosyjskich funkcjonariuszy sił specjalnych osoby⁹³.
- Grudzień 2021 roku – Rosja poinformowała, że nadal będzie dostarczać broń Mali za pośrednictwem oficjalnych kanałów państwowych. Jednocześnie zaprzeczyła, że w Mali działa Grupa Wagnera⁹⁴.
- Styczeń 2022 roku – na początku stycznia do Mali wysłano setki rosyjskich doradców wojskowych. Według malijskiej armii najemnicy z Grupy Wagnera zostali zaproszeni do „pomocy Mali w szkoleniu sił bezpieczeństwa”⁹⁵.
- Kwiecień 2022 roku – Francuskie wojsko jest zmuszone opuścić Mali, a w ich miejsce pojawiają się przedstawiciele Grupy Wagnera, zaakceptowani przez malijski rząd.

20) Maroko:

- 2012 rok – podpisano umowę o współpracy wojskowo-technicznej⁹⁶. Umowa przewiduje dostawę broni i sprzętu wojskowego, naprawę techniki wojennej, eksploatację i handel produktami wojskowymi, wspólny rozwój i produkcję wyrobów, a także wsparcie eksperckie w dziedzinie wojskowości. Porozumienie zostało podpisane na 5 lat, zawiera automatyczną klauzulę prolongaty o kolejne lata (w przypadku gdy państwa nie wyrażą pisemnego sprzeciwu pół roku przed takim wydłużeniem).
- 2012 rok – podpisano porozumienie ws. współpracy wojskowej⁹⁷. Strony mają rozwijać współpracę w zakresie obronności, wojskowości i spraw bezpieczeństwa poprzez realizację oficjalnych wizyt w dziedzinie wojskowości na różnych szczeblach, wspólny udział w ćwiczeniach wojskowych oraz oddelegowanie ekspertów do różnych dziedzin. Umowa została zawarta na okres 5 lat z automatyczną klauzulą wydłużenia o kolejne pięcioletnie okresy.
- 2015 rok – media donoszą o negocjacjach ws. zakupu rosyjskich łodzi podwodnych Amur-1650-677E⁹⁸.
- 2016 rok – zawarto porozumienie ws. ochrony informacji niejawnych w dziedzinie wojskowości i współpracy wojskowo-technicznej⁹⁹. Umowa została zawarta na okres 5 lat z automatyczną klauzulą przedłużenia o kolejne roczne okresy.
- 2017 rok – podpisano umowę o ochronie wyników działalności intelektualnej w ramach dwustronnej współpracy wojskowo-technicznej¹⁰⁰. Umowa została zawarta na czas nieokreślony.
- 2021 rok – rosyjskie systemy raketowo-przeciwpancerne 9M133 Kornet zostały użyte w ćwiczeniach amerykańsko-marokańskich¹⁰¹.

21) Mozambik:

- 2012 rok – podpisanie umowy w sprawie wykorzystania długów Republiki Mozambiku wobec Federacji Rosyjskiej na finansowanie projektów w dziedzinie rozwoju na terytorium Mozambiku¹⁰².
- 2015 rok – zawarcie umowy o wojskowo-technicznej współpracy (weszła w życie w 2016 roku¹⁰³). Umowa przewiduje dostawę broni i sprzętu wojskowego, naprawę techniki wojennej, eksploatację i handel produktami wojskowymi, wspólny rozwój i produkcję wyrobów przez Rosję i Mozambik, a także wsparcie eksperckie w dziedzinie wojskowości¹⁰⁴. Porozumienie jest podpisane na 5 lat, zawiera automatyczną klauzulę przedłużenia o 5 lat (w przypadku gdy państwa nie wyrażą pisemnego sprzeciwu pół roku przed takim wydłużeniem).
- 2018 rok – podpisano międzyrządowe porozumienie o uproszczonej procedurze zawijania rosyjskich okrętów wojennych do portów Mozambiku¹⁰⁵. Co więcej, podpisano także memorandum o rozwoju współpracy w dziedzinie marynarki wojennej między ministerstwami obrony obu krajów¹⁰⁶. Przedstawiciel Mozambiku podkreślił, że „w interesie Mozambiku byłoby goszczenie grupy rosyjskich doradców wojskowych”, a także zwrócił uwagę na „bliskie powiązania Rosji oraz Mozambiku”, wyszczególniając wspólną historię obu państw¹⁰⁷.
- Sierpień 2019 roku – wizyta prezydenta Nyusi na Kremlu¹⁰⁸. Podpisano umowę dot. udziału Rosnieftu w poszukiwaniu i zagospodarowywaniu złóż gazu ziemnego w prowincji Cabo Delgado¹⁰⁹.
- Październik 2019 roku – The Times donosi o przybyciu kontyngentu wojskowego liczącego ok. 200 osób, w tym funkcjonariuszy „elitarnych oddziałów”, a także trzech śmigłowców oraz rosyjskiej załogi do stolicy Mozambiku Maputo¹¹⁰.
- 2019 rok – rosyjskie media, odwołując się do lokalnego portalu informacyjnego *Carta de Mocambique*¹¹¹, informują o śmierci min. 5 Wagnerowców z rąk mozambijskich powstańców¹¹².
- 2021 rok – w Ambasadzie Rosji w Mozambiku utworzono biuro attaché wojskowego¹¹³.

22) Namibia:

- 1996 rok – podpisano umowę o współpracy wojskowo-technicznej¹¹⁴. Strony zadeklarowały współpracę w zakresie dostaw broni, modernizacji sprzętu wojskowego, sprzedaży licencji na produkcję konkretnych jednostek broni. Dodatkowo mają być przeprowadzane szkolenia wojskowego i cywilnego personelu. Co ważne, wprowadzono także zakaz reeksportu uzyskiwanych jednostek broni oraz sprzętu wojskowego. Umowa została podpisana na 5 lat z automatyczną klauzulą przedłużenia o każdy kolejny rok.
- 2014 rok – podpisano kontrakt na dostawę broni strzeleckiej, moździerzy, pojazdów, amunicji oraz przeciwpancernych systemów raketowych Kornet-E¹¹⁵.
- 2019 rok – prezydent Namibii poprosił swojego rosyjskiego odpowiednika o przysłanie do Namibii rosyjskich doradców wojskowych¹¹⁶.

23) Niger:

- 2017 rok – umowa o współpracy wojskowej. Celem tego porozumienia jest wymiana informacji na tematy wojskowości, rozwój stosunków w dziedzinie wspólnego szkolenia wojsk i personelu, przeprowadzanie szkoleń inżynierskich, promocja edukacji wojskowej oraz przeprowadzanie wspólnych misji pod egidą ONZ¹¹⁷. Porozumienie jest zawarte na czas nieokreślony, obowiązuje wypowiedzenie do 180 dni.
- 2017 (2018 rok) – umowa o współpracy wojskowo-technicznej. Umożliwia ona dostawy uzbrojenia, eksploatację oraz remont techniki wojskowej, dostawy części zamiennych, a także otwiera dostęp do edukacji w sferze militarnej. Umowa została podpisana na 5 lat, zawiera klauzulę o prolongacji na 5 lat, w przypadku gdy jedna ze stron nie wyrazi sprzeciwu 6 miesięcy przed upływem pierwotnej daty.

24) Nigeria:

- 2014 rok – zawarto kontrakt zakładający dostawę śmigłowców Mi-171Sh i Mi-35. Informacje dot. ilości maszyn nie zostały podane do publicznej wiadomości¹¹⁸.
- 2017 rok – umowa o współpracy wojskowej. Państwa zamierzają współpracować na poziomie wymiany informacjami w kwestiach obronności i bezpieczeństwa, rozwijać wspólne siły szkoleniowe, przeprowadzać wspólne ćwiczenia, przeciwdziałać komórkom terrorystycznym oraz piratom na morzu, a także współpracować pod egidą ONZ. Umowa została podpisana na 5 lat z automatycznym przedłużeniem o kolejne 5 w przypadku braku sprzeciwu państw-stron¹¹⁹.
- 2019 rok – zawarto kontrakt na dostawy 12 śmigłowców Mi-35¹²⁰.
- Lipiec 2021 roku – Nigeria i Rosja podpisały umowę ramową, na mocy której Rosja ma dostarczać Nigerii sprzęt wojskowy i szkolenia. Porozumienie o współpracy wojskowo-technicznej przewiduje również „obsługę posprzedażową, szkolenie kadr oraz transfer technologii”¹²¹.

25) Republika Czadu:

- 2000 (2008 rok) – umowa o współpracy wojskowo-technicznej¹²². Umowa przewiduje dostawy broni i sprzętu wojskowego, naprawę techniki wojennej, eksploatację i handel produktami wojskowymi, wspólny rozwój i produkcję wyrobów, a także wsparcie eksperckie w dziedzinie wojskowości. Porozumienie jest podpisane na 5 lat, zawiera automatyczną klauzulę prolongaty o jeden rok (w przypadku gdy państwa nie wyrażą pisemnego sprzeciwu pół roku przed takim wydłużeniem).
- 2017 rok – podpisanie umowy o współpracy wojskowej¹²³. Państwa zamierzają współpracować na poziomie wymiany informacjami w kwestiach obronności i bezpieczeństwa, rozwijać wspólne siły szkoleniowe, przeprowadzać wspólne ćwiczenia, przeciwdziałać komórkom terrorystycznym oraz piratom na morzu, a także współpracować pod egidą ONZ. Umowa została podpisana na czas nieokreślony, a wypowiedzenie nastąpi po 180 dniach od zgłoszenia.

- Maj 2021 roku – Prezydent Putin obiecuje wspierać Czad w szkoleniu kadr, w tym też sił zbrojnych¹²⁴.

26) Republika Środkowoafrykańska:

- 2019 rok – podpisano porozumienie między Federacją Rosyjską a Republiką Środkowoafrykańską w sprawie utworzenia przedstawicielstwa Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej w ramach Ministerstwa Obrony Narodowej i Odbudowy Armii Republiki Środkowoafrykańskiej¹²⁵. Umowa przewiduje stworzenie składu osobistego wynoszącego 5 wysokich oficerów rosyjskich. Porozumienie zostało podpisane na czas nieokreślony.
- Kwiecień 2021 roku – Zastępca dyrektora Departamentu Informacji i Prasy rosyjskiego MSZ przyznał, że Federacja Rosyjska wysłała najpierw 5 żołnierzy oraz 170 rosyjskich instruktorów cywilnych, sukcesywnie zwiększając tę liczbę do 235. Pod koniec 2020 roku do RŚA wysłano kolejnych 300 instruktorów¹²⁶. Głównym obozem szkoleniowym i rosyjskim hubem w RŚA jest obóz w Berengo¹²⁷. Oficjalnie w RŚA przebywa obecnie 535 Rosjan¹²⁸.
- Maj 2021 roku – RFI¹²⁹ oskarżyło Grupę Wagnera oraz dwa pozostałe ugrupowania, walczące po stronie władzy centralnej w RŚA (Sewa Security Services, Lobaye Invest SARLU), o łamanie międzynarodowego prawa humanitarnego oraz znęcanie się, gwałty¹³⁰, rozboje i egzekucje na lokalnych mieszkańcach¹³¹.
- Maj 2021 roku – Federacja Rosyjska dostarczyła RŚA partię broni strzeleckiej – karabiny szturmowe, ręczne karabiny maszynowe, karabiny snajperskie, pistolety, RPG, granaty ręczne i amunicję. W październiku 2020 roku Rosja dostarczyła RŚA 20 opancerzonych pojazdów BRDM-2 oraz 4 helikoptery MI-8 z rosyjską załogą¹³². W 2019 roku przekazała władzom karabiny Kałasznikowa, pistolety, karabiny snajperskie itd. Wszystkie dostawy były nieodpłatne¹³³.

27) Rwanda:

- 2016 (2017 rok) – podpisanie umowy w sprawie współpracy wojskowo-technicznej. Umowa ta tworzy prawne ramki do realizacji dostaw broni, sprzętu wojskowego oraz innych produktów o charakterze militarnym, świadczenia usług w zakresie modernizacji i remontu wyrobów wojskowych, świadczenia usług w dziedzinie wojskowości, oddelegowania specjalistów w celu zapewnienia wsparcia technicznego, prowadzenia szkoleń edukacyjnych¹³⁴. Umowa została podpisana na 5 lat z automatyczną klauzulą prolongaty na taki sam okres w przypadku braku sprzeciwu jednej ze stron.
- 2018 rok – Dyrektor Federalnej Służby ds. Współpracy Wojskowo-Technicznej w wywiadzie wspomina o tym, że Rwanda jest zainteresowana zakupem rosyjskiego systemu obrony powietrznej¹³⁵.

28) Senegal:

- 2007 (2009 rok) – podpisano umowę o wojskowo-technicznej współpracy¹³⁶. Strony zadeklarowały współpracę w zakresie dostaw broni, modernizacji sprzętu wojskowego, sprzedaży licencji na produkcję konkretnych jednostek broni, mają być także przeprowadzane szkolenia wojskowego i cywilnego personelu. Wprowadzono także zakaz reeksportu uzyskiwanych jednostek broni oraz sprzętu wojskowego. Umowa została zawarta na 5 lat z automatycznym przedłużeniem co 5 lat w przypadku gdy żadna ze stron nie zgłosi sprzeciwu.

29) Sierra Leone:

- 2018 rok – podpisano umowę o współpracy wojskowo-technicznej¹³⁷. Umożliwia ona dostawy uzbrojenia, eksploatację oraz modernizację techniki wojskowej, dostawy części zamiennych, a także otwiera dostęp do edukacji w sferze militarnej. Umowa została podpisana na 5 lat, zawiera klauzulę o prolongacie na kolejne lata, w przypadku gdy jedna ze stron nie wyrazi sprzeciwu 6 miesięcy przed upływem pierwotnej daty. Umowa nie została ratyfikowana, dlatego stanem na 30.04.2022 nie ma mocy wiążącej.
- 2021 rok – podpisano porozumienie ws. nierozmieszczania broni w przestrzeni kosmicznej¹³⁸.

30) Sudan:

- 2017 rok – wizyta ówczesnego prezydenta Sudanu Omara al-Bashira w Moskwie. Prowadzone były rozmowy nt. zakupu rosyjskiego uzbrojenia, m.in. myśliwców SU-35 czy systemu obrony powietrznej S-300¹³⁹.
- Maj 2019 roku – zaczyna obowiązywać porozumienie ws. złagodzenia warunków zawijania okrętów wojskowych do portów obu państw. Okręty wojenne powinny zgłosić chęć min. 7 dni przed planowanym wplynięciem do portu¹⁴⁰.
- 2020 rok – Prezydent Putin zlecił powołanie punktu wsparcia logistycznego dla rosyjskiej marynarki wojennej w stolicy Sudanu – Chartumie¹⁴¹.
- Czerwiec 2021 roku – rząd Federacji Rosyjskiej zatwierdził projekt rosyjsko-sudańskiego porozumienia dot. stworzenia punktu wsparcia logistycznego dla rosyjskiej marynarki wojennej. Maksymalna liczba personelu wojskowego i cywilnego nie powinna przekroczyć 300 osób. Porozumienie jest podpisane na 25 lat z klauzulą automatycznego wydłużenia o kolejne 10, w przypadku gdy żadna ze stron nie złoży odpowiedniego zawiadomienia z rocznym wyprzedzeniem¹⁴².
- Luty 2022 roku – Wiceprzewodniczący Rady Suwerennej Sudanu Mohamed Hamdan Dagalo przeprowadził rozmowy z rosyjskim wiceministrem obrony Aleksandrem Fominem w Moskwie. Rozmowy dotyczyły stosunków dwustronnych i sposobów zacieśnienia współpracy na polu politycznym i wojskowym¹⁴³.

31) Tanzania:

- 2016 rok – Tanzania zwróciła się do Rosji z prośbą o zakup broni¹⁴⁴. Oferta obejmuje pełen zakres uzbrojeń – czołgi, samoloty, śmigłowce Mi-17 pojazdy opancerzone, sprzęt obrony powietrznej oraz broń strzelecką.
- 2018 rok – podpisano umowę w sprawie współpracy wojskowo-technicznej¹⁴⁵. Porozumienie tworzy możliwości na dostawy broni, sprzętu wojskowego, świadczenie usług w zakresie eksploatacji, remontów i modernizacji sprzętu, dostawy części zamiennych, szkolenie personelu, a także oddelegowania specjalistów ds. współpracy wojskowo-technicznej. Zawiera paragraf o ochronie własności intelektualnej, Federacja Rosyjska także zastrzega sobie prawo do upewnienia się co do właściwego wykorzystywania poszczególnych rodzajów broni. Umowa została zawarta na 5 lat z automatyczną klauzulą przedłużenia o kolejne pięcioletnie okresy¹⁴⁶.

32) Tunezja:

- 2016 (2017 rok) – zawarto umowę o współpracy wojskowo-technicznej¹⁴⁷. Strony mają współpracować w zakresie dostaw broni, modernizacji sprzętu wojskowego, sprzedaży licencji na produkcję konkretnych jednostek broni, mają być także przeprowadzane szkolenia wojskowego i cywilnego personelu. Wprowadzono także zakaz reeksportu uzyskiwanych jednostek broni oraz sprzętu wojskowego. Umowa została podpisana na 5 lat z automatyczną klauzulą prolongaty o kolejne pięcioletnie okresy.
- 2019 rok – spółka zależna Roskosmosu, Glavkosmos Launch Services, potwierdza, że podpisała umowę z TELNET Group na wyniesienie na orbitę pierwszego tunezyjskiego satelity Challenge One¹⁴⁸.

33) Uganda:

- 2003 (2019 rok) – umowa o współpracy wojskowo-technicznej¹⁴⁹. Umożliwia ona dostawy uzbrojenia, eksploatację oraz remont techniki wojskowej, dostawy części zamiennych, a także otwiera dostęp do edukacji w sferze militarnej. Umowa została podpisana na 5 lat, zawiera klauzulę o prolongacie na 5 lat, w przypadku gdy jedna ze stron nie wyrazi sprzeciwu 6 miesięcy przed upływem pierwotnej daty.
- 2010 rok – zrealizowano kontrakt na 700 mln USD, przewidujący zakup sześciu ciężkich myśliwców SU-30MK2 oraz 44 nowych rosyjskich czołgów T-90S¹⁵⁰.
- 2015 rok – Uganda planowała zrealizować kontrakt na rosyjskie czołgi, systemy artyleryjskie oraz naboje za 740 mln USD¹⁵¹.
- 2015 rok – zrealizowano kontrakt na rosyjskie śmigłowce MI-171E¹⁵².
- Listopad 2021 roku – spotkanie przedstawicieli MON Rosji i Ugandy ws. dalszego zacieśniania współpracy wojskowej między obydwoma krajami, w tym szkolenia wojskowego i pomocy¹⁵³.

34) Wybrzeże Kości Słoniowej:

- 2004 rok – podpisano umowę pomiędzy Federacją Rosyjską a Wybrzeżem Kości Słoniowej o współpracy wojskowo-technicznej¹⁵⁴. Umożliwia ona dostawy uzbrojenia, eksploatację oraz remont techniki wojskowej, dostawy części zamiennych, a także otwiera dostęp do prowadzenia edukacji w sferze militarnej. Umowa została podpisana na 5 lat z automatyczną pięcioletnią prolongatą. Okres wypowiedzenia wynosi 6 miesięcy.
- Czerwiec 2021 roku – odbyła się konferencja Shield Africa 2021 poświęcona zbrojeniom i kwestiom bezpieczeństwa. „Tylko w 2020 roku i na początku 2021 roku podpisaliśmy w tym regionie kontrakty o wartości ponad 1,7 mld dolarów i zwiększyliśmy liczbę krajów w regionie Afryki w naszym portfelu zamówień do 17” – powiedział prezes Rosoboronexportu¹⁵⁵.

35) Zambia:

- 2015 rok – zrealizowano pierwszy kontrakt na dostawę dwóch śmigłowców MI-171E¹⁵⁶.
- 2018 rok – umowa w sprawie współpracy wojskowo-technicznej¹⁵⁷. Tworzy ramy prawne do dostaw uzbrojenia, przeprowadzania szkoleń zarówno cywilnych, jak i wojskowych, dostaw części składowych itd. Umowa podpisana na 5 lat, zawiera klauzulę o prolongacie na 5 lat, w przypadku gdy jedna ze stron nie wyrazi sprzeciwu 6 miesięcy przed upływem pierwotnej daty.

36) Zimbabwe:

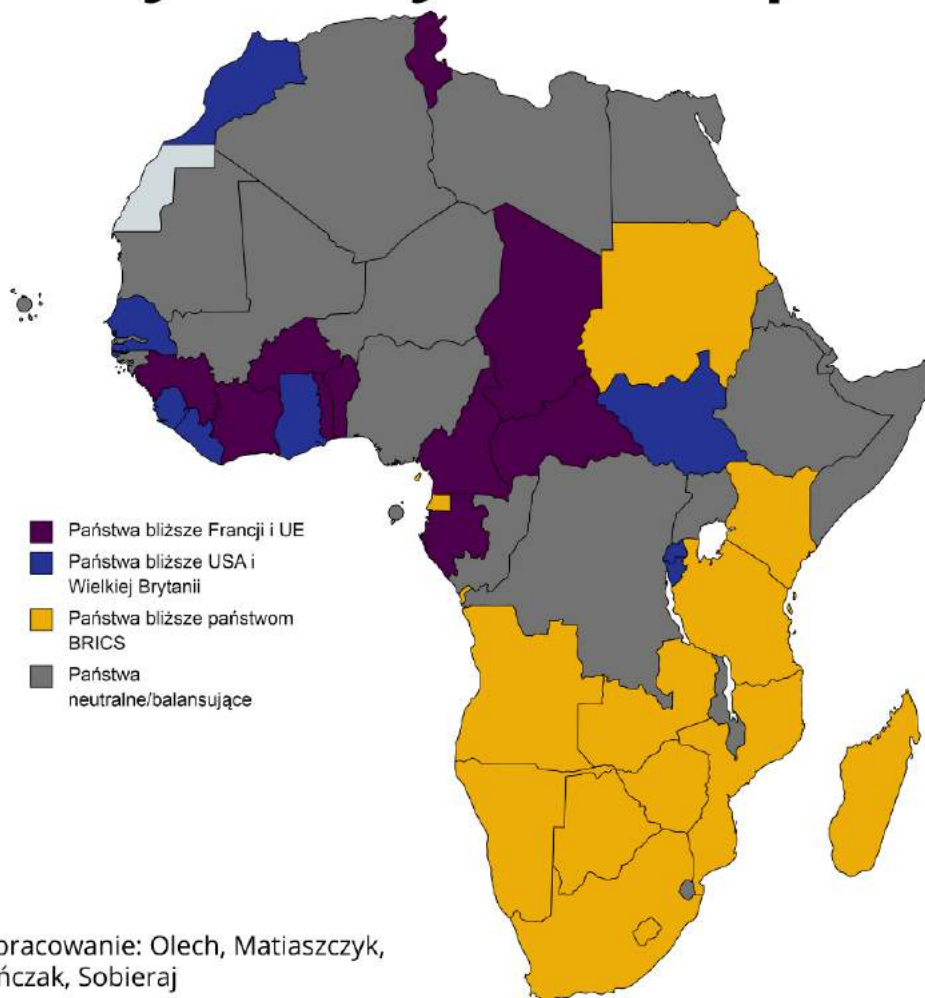
- 1994 rok – powstała rosyjsko-zimbabweńska spółka DTZ-OZGEO, która specjalizuje się w wydobyciu złota i diamentów. Istnieje także spółka zajmująca się zagospodarowaniem złoża platyny Darvendale (obie strony posiadają po 50% udziałów)¹⁵⁸.
- 2015 rok – umowa o współpracy wojskowo-technicznej. Umożliwia ona dostawy uzbrojenia, eksploatację oraz remont techniki wojskowej, dostawy części zamiennych, a także otwiera dostęp do edukacji w sferze militarnej. Umowa została podpisana na 5 lat, zawiera klauzulę o prolongacie na 5 lat, w przypadku gdy jedna ze stron nie wyrazi sprzeciwu 6 miesięcy przed upływem pierwotnej daty¹⁵⁹.

Wnioski

Rosyjska elita polityczna zdaje sobie sprawę, że w procesie rywalizacji na kontynencie afrykańskim Rosja znajduje się na przegranej pozycji w stosunku do innych mocarstw (m.in. posiadającej kilkadziesiąt baz wojskowych Francji oraz inwestujących w kilkadziesiąt państwach Chinom), które rozszerzają swoje wpływy militarne, gospodarcze i technologiczne. Decydenci robią jednak wszystko, aby odwrócić ten negatywny trend, koncentrując się – jak wskazano powyżej – przede wszystkim na sektorze zbrojeniowym i współpracy wojskowej. Rosyjscy analitycy podkreślają szczególne znaczenie strategii, która kładzie duży nacisk na rozwój branż, w których Rosja posiada przewagę komparatywną. Niejednokrotnie wskazuje się na sukces BRICS i doświadczenia Moskwy ze współpracy w ramach Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej w kontekście rozwoju kooperacji z państwami afrykańskimi, które postrzegane są jako kraje rozwijające się, potrzebujące wsparcia ze strony silniejszych pod każdym względem partnerów¹⁶⁰. Proces redystrybucji wpływów w Afryce stale ewoluuje, a Federacja Rosyjska zyskuje na znaczeniu¹⁶¹.

Podejście afrykańskich państw

źródło: opracowanie własne na podstawie: <https://russiancouncil.ru/analytcs-and-comments/analytcs/zachem-rossii-afrika-i-s-chem-khodit-gulyat/>

W sferze gospodarczej ważnym osiągnięciem ostatnich lat jest znaczny wzrost rosyjskiego eksportu do Afryki: według Federalnej Służby Celnej Federacji Rosyjskiej w latach 2009–2018 wzrósł on ponad trzykrotnie – z 5,3 mld USD do 17,5 mld USD. Co więcej, w latach 2014–2018 Afryka okazała się jedynym regionem na świecie, który odnotował znaczący wzrost wolumenu rosyjskiego eksportu – o 8,1 mld USD w wartościach bezwzględnych i o 86 proc. w wartościach względnych¹⁶². Tymczasem wartość wymiany handlowej między Afryką a Unią Europejską w latach 2017/18 sięgnęła 275 mld dolarów, 200 mld dolarów z Chinami, 70 mld dolarów z Indiami, 53 mld dolarów ze Stanami Zjednoczonymi i 20 mld dolarów z Turcją¹⁶³. Na poziomie dwustronnym Egipt, Algieria i Republika Południowej Afryki były trzema głównymi partnerami Rosji w Afryce w ciągu ostatniej dekady. Egipt i RPA są kluczowymi

partnerami w sferze politycznej, natomiast Egipt i Algieria są głównymi odbiorcami rosyjskich produktów¹⁶⁴. Te dwa kraje stanowią około 2/3 całkowitej kwoty rosyjskiego eksportu, przy czym ponad połowa eksportowanych z Rosji dóbr to żywność lub militaria¹⁶⁵. Rosja nie jest głównym źródłem pomocy rozwojowej dla Afryki, choć przez ostatnie 20 lat umorzyła wybranym państwom 20 mld dolarów długów, zaciągniętych jeszcze za czasów Związku Radzieckiego¹⁶⁶, to wynik ten wydaje się być mało znaczący w zestawieniu z zainwestowanymi przez Chiny 143 mld dolarów w latach 2000-2017¹⁶⁷.

Kreml stara się utrzymywać dobre relacje z afrykańskimi rządami, łącząc interesy militarne z ekonomicznymi. Afryka oferuje wiele możliwości. Jest to stale rozwijający się kontynent, a poszczególni przywódcy poszukują szans na współpracę międzynarodową, więc głównym celem Rosji jest wypełnienie tej luki lub zaproponowanie lepszych warunków niż na przykład te oferowane przez Zachód. Zwiększone zdolności wojskowe w Afryce byłyby kolejnym etapem w podtrzymywaniu rosyjskich wpływów, z wykorzystaniem stosunkowo niedużych nakładów finansowych, gdyż dużą część kosztów ponosiłoby państwo przyjmujące (utrzymujące) rosyjskie struktury militarne. W celu pełnej współpracy z przywódcami krajów afrykańskich Federacja Rosyjska zorganizowała specjalny szczyt Rosja – Afryka, jako potwierdzenie szczególnego znaczenia współpracy z państwami Czarnego Łądu.

Jest bardzo prawdopodobne, że w przyszłości Federacja Rosyjska utworzy swoje bazy lub wykorzysta do celów militarnych terytoria Egiptu, Erytrei, Mozambiku, Republiki Środkowoafrykańskiej, Somalii oraz Sudanu. Pod uwagę jest również brany Madagaskar, Angola, Zimbabwe oraz Gwinea Bissau. Nawiązane rodzaje współpracy (polityczne, militarne, ekonomiczne, energetyczne), wysłanie prywatnych grup wojskowych oraz podpisane porozumienia wojskowo-techniczne, będą fundamentem dla stworzenia stałej obecności wojskowej Federacji Rosyjskiej.

Dla wielu państw w Afryce sama perspektywa współpracy z Rosją jest dość interesującą alternatywą – nawet jeśli nie wiąże się ona z otrzymaniem uzbrojenia lub bezpośrednimi inwestycjami. Koalicja państw NATO rywalizuje na Czarnym Łądzie nie tylko militarnie i ekonomicznie, ale też społecznie. Wojskowe zaangażowanie Rosji, inwestycje Chin oraz rozwijające się grupy terrorystyczne w regionie Sahelu, to kolejne wyzwania. Skoncentrowanie się takich państw jak USA, Wielka Brytania i Francja głównie na Europie Wschodniej lub Indo-Pacyfiku będzie prowadzić do rosnącej pozycji Federacji Rosyjskiej, która jest zdeterminowana, ażeby zrekompensować sobie utratę pozycji na Starym Kontynencie. Afryka jest do tego idealnym miejscem, a rosyjska ofensywa już się rozpoczęła¹⁶⁸.

Źródła:

- ¹ Regnum, Владимир Путин: “Распад СССР – крупнейшая геополитическая катастрофа века”, <https://regnum.ru/news/economy/444083.html>, dostęp: 03.10.2021.
- ² Валдай, Возвращение России в Африку: стратегия и перспективы, <https://ru.valdaiclub.com/files/30230/>, dostęp: 08.10.2021.
- ³ P. Stronski, Late to the Party: Russia’s Return to Africa, <https://carnegieendowment.org/2019/10/16/late-to-%20party-russia-s-return-to-africa-pub-80056>, dostęp: 03.10.2021.
- ⁴ А. Фокина, Е. Первышева, Братья по оружию...
- ⁵ P. Stronski, Late to the party..., op. cit.
- ⁶ А. Фокина, Е. Первышева, Братья по оружию...
- ⁷ Tamże.
- ⁸ Министерство иностранных дел Российской Федерации, Соглашение Между Правительством Российской Федерации И Правительством Республики Намибии О Военно-Техническом Сотрудничестве, <https://docs.cntd.ru/document/902237586>, dostęp: 17.05.2022.
- ⁹ А. Белов, Директор ФСВТС: Российское оружие возвращается в Африку, <https://www.interfax.ru/interview/629828>, dostęp: 03.10.2021.
- ¹⁰ ТАСС, Лавров: Россия привержена принципу „африканским проблемам – африканское решение”, <https://tass.ru/politika/6570262>, dostęp: 03.10.2021.
- ¹¹ ТАСС, Россия — Африка: структурный подход к сотрудничеству в новой экономической реальности, <https://tass.ru/pmef-2017/articles/4291346>, dostęp: 04.10.2021.
- ¹² Tamże.
- ¹³ ТАСС, „Рособоронэкспорт” подписал со странами Африки южнее Сахары контракты на \$1,7 млрд, <https://tass.ru/ekonomika/11584455>, dostęp: 04.10.2021.
- ¹⁴ SudanTribune, Russian military firm working with Sudan security service: sources, <https://www.sudantribune.com/spip.php?article66883>, dostęp: 05.10.2021.
- ¹⁵ The New York Times, How Russia Meddles Abroad for Profit: Cash, Trolls and a Cult Leader, <https://www.nytimes.com/2019/11/11/world/africa/russia-madagascar-election.html>, dostęp: 05.10.2021.
- ¹⁶ Проект, Шеф и повар, <https://www.proekt.media/investigation/prigozhin-afrika/#lemury>, dostęp: 05.10.2021.
- ¹⁷ Интерфакс, Ходорковский получил подтверждение гибели российских журналистов в ЦАР, <https://www.interfax.ru/russia/623340>, dostęp: 05.10.2021.
- ¹⁸ BBC, Лавров подтвердил обращение Мали к „частной военной компании” из России, <https://www.bbc.com/russian/news-58696916>, dostęp: 07.10.2021.
- ¹⁹ С. Суханкин, Российские частные военные компании в субсахарской Африке, https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/sukhankin_russian_military_contractors_africa_ru_2020.pdf, dostęp: 07.10.2021.
- ²⁰ Радио Свобода, Российские наёмники вытеснили из Мозамбика местные ЧВК, <https://www.svoboda.org/a/30280967.html>, dostęp: 05.10.2021.
- ²¹ С. Суханкин, Российские частные военные..., op. cit., s. 14.
- ²² The Soufan Center, IntelBrief: Taking Stock of the Wagner Group’s Expanding Footprint in Africa, <https://thesoufancenter.org/intelbrief-2022-may-2/>, dostęp: 03.05.2022.
- ²³ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-2/45833?, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ²⁴ Lenta, Ангола купила российского оружия на миллиард долларов, <https://lenta.ru/news/2013/10/16/angola/>, dostęp: styczeń 2022.
- ²⁵ Сотрудничество с Анголой - Дипломатические отношения между странами установлены 11 ноября 1975 года.
- ²⁶ Regnum, Лавров: Россия готова активизировать военное сотрудничество с Бенином, <https://regnum.ru/news/polit/2203650.html>, dostęp: styczeń 2022.
- ²⁷ Электронный фонд правовых и нормативно-технических документов, Соглашение между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Бенин о военно-техническом сотрудничестве, <https://docs.cntd.ru/document/902254033>, dostęp: styczeń 2022.
- ²⁸ Interfax, Директор ФСВТС: Российской оружие возвращается в Африку,

---

<https://www.interfax.ru/interview/629828>, dostęp: styczeń 2022.

²⁹ Официальный интернет-портал правовой организации, Соглашение между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Ботсвана о военно-техническом сотрудничестве от 28 ноября 2013 года (вступило в силу 10 ноября 2014 года), <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201607060002>, dostęp: styczeń 2022.

³⁰ Там же.

³¹ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/53375, ostatni dostęp: styczeń 2022.

³² Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/45888, ostatni dostęp: styczeń 2022.

³³ Рособоронэкспорт, Рособоронэкспорт поставит вертолеты Ми-171Ш в Буркина-Фасо, <http://roe.ru/press-centr/press-relizi/rosoboroneksport-postavit-vertolety-mi-171sh-v-burkina-faso/>, dostęp: 16.05.2021.

³⁴ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/53371, ostatni dostęp: styczeń 2022.

³⁵ D. Walsh, After Coup in Burkina Faso, Protesters Turn to Russia for Help, The New York Times, January 2022, <https://www.nytimes.com/2022/01/25/world/africa/burkina-faso-coup-russians.html>, dostęp: styczeń 2022.

³⁶ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/53374, ostatni dostęp: styczeń 2022.

³⁷ Российская газета, Бурунди планирует в этом году закупить ЗРПК „Панцирь-С1”, <https://rg.ru/2019/02/13/burundi-planiruet-v-etom-godu-zakupit-zrpk-pancir-s1.html>, ostatni dostęp: styczeń 2022.

³⁸ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-2/47064, ostatni dostęp: styczeń 2022.

³⁹ Российско-конголезские документы, подписанные в ходе официального визита Президента Республики Конго Д.Сассу-Нгессо в Российскую Федерацию, 23 мая 2019, <http://kremlin.ru/supplement/5408>, dostęp: 16.05.2021.

⁴⁰ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/44549, ostatni dostęp: styczeń 2022.

⁴¹ The world, Russia expands its military and business ties to Africa, <https://www.pri.org/stories/2018-10-17/russia-expands-its-military-and-business-ties-africa>, dostęp: 16.05.2022.

⁴² Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/44146, ostatni dostęp: styczeń 2022.

⁴³ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/43764, ostatni dostęp: styczeń 2022.

⁴⁴ РИА Новости, Россия доставит технику в Египет в район учений „Защитники дружбы”, <https://ria.ru/20161015/1479300821.html>, dostęp: 03.05.2022.

⁴⁵ Министерство обороны Российской Федерации, Российские десантники прибыли в Египет для участия в совместном антитеррористическом учении «Защитники Дружбы -2018», https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?, dostęp: 03.05.2022.

⁴⁶ Российская газета, „Аллигатор” прилетел, <https://rg.ru/2018/12/04/v-egipetskiuu-armiiu-postupaiut-udarnye-vertolety-ka-52.html>, ostatni dostęp: 03.05.2022.

⁴⁷ Interfax, РФ и Египет начали обсуждение аренды советской военной базы, <https://www.interfax.ru/world/531794>, dostęp: 03.05.2022.

⁴⁸ Посольство Российской Федерации в Арабской Республике Египет, Российско-египетские отношения, https://egypt.mid.ru/ru/egipet_2/rossiysko_egipetskie_otnosheniya/, ostatni dostęp: 03.05.2022.

⁴⁹ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/53509?, ostatni dostęp: styczeń 2022.

-
- ⁵⁰ MEMO, Egypt signs \$2bn deal for 50 fighter jets from Russia, <https://www.middleeastmonitor.com/20190827-egypt-signs-2bn-deal-for-50-fighter-jets-from-russia/>, dostęp: 05.05.2022.
- ⁵¹ Anadolu Agency, Egypt, Russia ink military cooperation pact, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/egypt-russia-ink-military-cooperation-pact/2346297#>, dostęp: 05.05.2022.
- ⁵² The Tahrir Institute for Middle East Policy, What's Behind the Partnership between Russia and Egypt?, <https://timep.org/commentary/analysis/whats-behind-the-partnership-between-russia-and-egypt/>, ostatni dostęp: 05.05.2022.
- ⁵³ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/47510, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ⁵⁴ ФАН, <https://riafan.ru/1221923-eritrea-zainteresovalas-pokupkoi-u-rf-raketnykh-katerov-vertoletov-i-strelkovogo-oruzhiya>, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ⁵⁵ Риа Новости, Россия поставит в Эритрею два вертолета „Ансат” до конца 2020 года, <https://ria.ru/20200120/1563616762.html>, dostęp: 16.05.2022.
- ⁵⁶ Электронный фонд правовых и нормативно-технических документов, Соглашение между Правительством Российской Федерации и Правительством Королевства Эсватини о взаимной охране результатов интеллектуальной деятельности и защите интеллектуальной собственности в ходе двустороннего военно-технического сотрудничества, <https://docs.cntd.ru/document/564855474>, dostęp: 14.05.2022.
- ⁵⁷ Риа Новости, Рособоронэкспорт: контракт на экспорт Ка-52 подпишем уже в 2013 году, <https://ria.ru/20130628/946313506.html>, dostęp: 11.04.2022.
- ⁵⁸ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/53154, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ⁵⁹ Anadolu Agency, Russia, Ethiopia ink military cooperation agreement, July 2021, <https://www.aa.com.tr/en/africa/russia-ethiopia-ink-military-cooperation-agreement/2302337>, dostęp: 14.05.2022.
- ⁶⁰ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/51555, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ⁶¹ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/53479, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ⁶² Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/44859, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ⁶³ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/43708, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ⁶⁴ ТАСС, Экваториальная Гвинея намерена купить у РФ БМП-3, декабрь 2015, <https://tass.ru/armiya-i-opk/2559186>, dostęp: 14.05.2022.
- ⁶⁵ Interfax, Директор ФСВТС: Российское оружие возвращается в Африку, <https://www.interfax.ru/interview/629828>, dostęp: 14.05.2022.
- ⁶⁶ Interfax, Контракт на поставку Экваториальной Гвинеи российских „Панцирей” вступил в силу – директор ФСВТС, 2018, <https://www.militarynews.ru/story.asp?rid=1&nid=491219&lang=RU>, dostęp: 14.05.2022.
- ⁶⁷ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/45626, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ⁶⁸ Российская газета, Камерун закупит российские вертолеты Ми-17, <https://rg.ru/2013/08/28/kamerun-anons.html>, dostęp: 04.02.2022.
- ⁶⁹ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/43922, ostatni dostęp: styczeń 2022.

- ⁷⁰ https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/43715, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ⁷¹ RFI, Cameroon signs agreement with Russia in further boost to military ties, <https://www.rfi.fr/en/africa/20220422-cameroon-signs-agreement-with-russia-in-further-boost-to-military-ties-wagner-ukraine>, dostęp: 04.05.2022.
- ⁷² Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-2/46506, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ⁷³ Взгляд, Россия и Конго сближаются по-военному, <https://vz.ru/world/2019/5/25/131467.html>, dostęp: 14.05.2022.
- ⁷⁴ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/59296, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ⁷⁵ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/59507, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ⁷⁶ Центр анализа мировой торговли оружием, Наибольшие потери от введения эмбарго СБ ООН на поставку вооружений Ливии понесут Россия и Франция, <https://armstrade.org/includes/periodics/mainnews/2011/0228/10117336/detail.shtml>, dostęp: 14.05.2022.
- ⁷⁷ Lenta, Россия продала Ливии оружие на 1,3 миллиарда евро, <https://lenta.ru/news/2010/01/30/weapons/>, dostęp: 12.05.2022.
- ⁷⁸ Vesti, Россия может потерять до \$4 млрд на поставках оружия Ливии, <https://www.vesti.ru/finance/article/2039242>, dostęp: 03.05.2022.
- ⁷⁹ Tamże.
- ⁸⁰ Ria Novosti, Россия не поставляет оружие в Ливию из-за эмбарго, заявил спикер ЛНА, <https://ria.ru/20180808/1526138401.html>, dostęp: 07.05.2022.
- ⁸¹ Ria Novosti, Ливия планирует обсудить с Россией изменения в контрактах по ВТС, <https://ria.ru/20180808/1526138760.html>, dostęp: 07.05.2022.
- ⁸² United Nations, Эксперты ООН: эмбарго на поставки оружия в Ливию не соблюдается, <https://news.un.org/ru/story/2021/03/1398992>, dostęp: 14.05.2022.
- ⁸³ The New York Times, How Russia Meddles Abroad for Profit: Cash, Trolls and a Cult Leader, <https://www.nytimes.com/2019/11/11/world/africa/russia-madagascar-election.html>, dostęp: 03.03.2022.
- ⁸⁴ Tamże.
- ⁸⁵ Министерство обороны Российской Федерации (Минобороны России), Начальник Главного организационно-мобилизационного управления посетил Республику Мадагаскар, https://function.mil.ru/news_page/country/more.html, dostęp: 14.05.2022.
- ⁸⁶ Посольство Российской Федерации в Республике Мадагаскар и в Союзе Коморских островов, https://madagascar.mid.ru/9/-/asset_publisher/RVSIgtHJaNG7/content/zahod-bol-sogo-protivolodocnogo-korabla-severomorsk-v-malagasijskij-port?, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ⁸⁷ DefenceWeb, Madagascar and Russia strengthen defence ties, <https://www.defenceweb.co.za/joint/diplomacy-a-peace/madagascar-and-russia-strengthen-defence-ties/>, dostęp: 05.05.2022.
- ⁸⁸ https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-4/46227, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ⁸⁹ Rostec, Мали просит у России военную технику и оружие, <https://rostec.ru/news/1463/>, dostęp: 14.05.2022.
- ⁹⁰ Tamże.
- ⁹¹ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/57592, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ⁹² AfricaNews, Mali: Hundreds show support for army and Russia, <https://www.africanews.com/2021/05/29/mali-hundreds-show-support-for-army-and-russia/>, dostęp: 14.05.2022.
- ⁹³ DW, Was Russia behind the coup in Mali?, <https://www.dw.com/en/was-russia-behind-the-coup-in-mali/a-54705282>, dostęp: 14.05.2022.
- ⁹⁴ France24, Russia to keep providing military assistance to Mali despite Western criticism, <https://www.france24.com/en/africa/20211227-russia-to-keep-providing-military-assistance-to-mali-despite-western-criticism>, dostęp: 14.05.2022.

-
- ⁹⁵ DW, Russia seeks role as Africa's security broker amid wave of coups, <https://www.dw.com/en/russia-seeks-role-as-africas-security-broker-amid-wave-of-coups/a-60745880>, dostęp: 14.05.2022.
- ⁹⁶ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-2/44670, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ⁹⁷ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-2/44669, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ⁹⁸ Russkoje Oruzije, Бесшумные российские “Амуры” могут уплыть в Марокко, <https://rg.ru/2015/08/18/amur-site.html>, dostęp: 14.05.2022.
- ⁹⁹ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/43677, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ¹⁰⁰ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/52553, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ¹⁰¹ Русское оружие, Российский „Корнет” применили на американо-марокканских учениях, <https://rg.ru/2021/03/29/rossijskij-kornet-primenili-na-amerikano-marokkanskih-ucheniiah.html>, dostęp: 23.04.2022.
- ¹⁰² Правительство Российской Федерации распоряжение от 19 октября 2012 г. No 1951-п, http://ips.pravo.gov.ru/?docbody=&link_id=5&nd=102160171&intelsearch=, dostęp: 14.05.2022.
- ¹⁰³ Ria Novosti, Соглашение о ВТС России и Мозамбика вступило в силу, <https://ria.ru/20170125/1486477633.html>, dostęp: 05.05.2022.
- ¹⁰⁴ Interfax, Россия решила продавать оружие Мозамбику, <https://www.interfax.ru/world/546969>, dostęp: 14.05.2022.
- ¹⁰⁵ Министерство обороны Российской Федерации, Минобороны России и Мозамбика договорились о развитии сотрудничества в военно-морской области, https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?, dostęp: 14.05.2022.
- ¹⁰⁶ Tamże.
- ¹⁰⁷ Tamże.
- ¹⁰⁸ President of Russia, Russia-Mozambique talks, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/61352>, dostęp: 08.05.2022.
- ¹⁰⁹ Радыё Свабода, Миссия в Африке. Российских военных обнаружили в Мозамбике, <https://www.svoboda.org/a/30197519.html>, dostęp: 14.05.2022.
- ¹¹⁰ The Times, Mozambique calls on Russian firepower, <https://www.thetimes.co.uk/article/mozambique-calls-on-russian-firepower-t2205dxh9?>, dostęp: 14.05.2022.
- ¹¹¹ Carta de Mocambique, Insurgentes emboscaram e mataram 20 membros das FDS e cinco russos, <https://cartamz.com/index.php/politica/item/3469-insurgentes-emboscaram-e-mataram-20-membros-das-fds-e-cinco-russos>, dostęp: 14.05.2022.
- ¹¹² Tvrain, В Мозамбике убили пятерых бойцов ЧВК «Вагнер», https://tvrain.ru/news/v_mozambique_ubili_pjateryh_bojtsov_chvk_vagner-496489/, dostęp: 14.05.2022.
- ¹¹³ Interfax, В Мозамбике будет работать российский военный атташе – указ, <https://www.militarynews.ru/story.asp?rid=1&nid=546968&lang=RU>, dostęp: 14.05.2022.
- ¹¹⁴ https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-2/47653, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ¹¹⁵ Lenta, <https://lenta.ru/news/2014/08/12/kornet/>, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ¹¹⁶ Vedomosti, Президент Намибии попросил у Путина помощи военных советников, <https://www.vedomosti.ru/politics/news/2019/10/23/814503-prezident-namibii-poprosil-pomoschi-sovetnikov>, dostęp: 14.05.2022.
- ¹¹⁷ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/52538, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ¹¹⁸ Оружие России, РФ и Нигерия заключили контракт на поставку вертолетов, <https://www.arms-expo.ru/news/cooperation/rf-i-nigeriya-zaklyuchili-kontrakt-na-postavku-vertoletov/>, dostęp: 08.04.2022.

-
- ¹¹⁹ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/52542, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ¹²⁰ Ria Novosti, Россия и Нигерия подписали контракт на поставку 12 вертолетов Ми-35, <https://ria.ru/20191023/1560099054.html>, dostęp: 12.05.2022.
- ¹²¹ Council Foreign Relations, Nigeria and Russia Sign Military Cooperation Agreement, <https://www.cfr.org/blog/nigeria-and-russia-sign-military-cooperation-agreement>, dostęp: 14.05.2022.
- ¹²² Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/46651, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ¹²³ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/52541, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ¹²⁴ Ria Novosti, Путин пообещал помощь Чаду в подготовке кадров для вооруженных сил, <https://ria.ru/20210518/chad-1732799279.html>, dostęp: 08.05.2022.
- ¹²⁵ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/56499, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ¹²⁶ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/web/guest/foreign_policy/international_safety/conflicts/asset_publisher/xIEMTQ3OvzcA/content/id/4670482, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ¹²⁷ M. Gawęda, Wojskowi specjaliści. Wagnerowcy w środkowej Afryce, Defence24, 2021, <https://www.defence24.pl/wojskowi-specjalisci-wagnerowcy-w-srodkowej-afryce-analiza>, dostęp: 14.05.2022.
- ¹²⁸ Радыё Свабода, Чужой „человек с ружьем” в Африке, <https://www.svoboda.org/a/31223748.html>, dostęp: 14.05.2022.
- ¹²⁹ Radio France Internationale, finansowane przez MSZ Francji.
- ¹³⁰ Новая Газета, Казни, изнасилования, грабежи, <https://novayagazeta.ru/articles/2021/05/04/kazni-iznasilovaniia-grabezhi>, dostęp: 14.05.2022.
- ¹³¹ DW, ООН подозревает российских наемников в преступлениях в ЦАР, <https://www.dw.com/ru/oon-podozrevaet-rossijskih-naemnikov-v-prestuplenijah-v-car/a-57439703>, dostęp: 14.05.2022.
- ¹³² Lenta, Россия вывела из ЦАР военные вертолеты, https://lenta.ru/news/2021/01/27/choppers_car/, dostęp: 02.05.2022.
- ¹³³ Ria Novosti, Россия поставила ЦАР новую партию стрелкового оружия, <https://ria.ru/20210517/tsar-1732686765.html>, dostęp: 02.04.2022.
- ¹³⁴ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/51731, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ¹³⁵ Interfax, Директор ФСВТС: Российское оружие возвращается в Африку, <https://www.interfax.ru/interview/629828>, dostęp: 14.05.2022.
- ¹³⁶ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/45689, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ¹³⁷ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/53345, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ¹³⁸ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4601066, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ¹³⁹ Newsru, Президент Судана обсудил с Путиным и Шойгу создание военной базы и покупку оружия, <https://www.newsru.com/russia/25nov2017/sudansays.html>, dostęp: 05.05.2022.
- ¹⁴⁰ Anadolu Agency, военное сотрудничество Судана и РФ развивается со времен Омара аль-Башира, <https://www.aa.com.tr/ru/>, dostęp: 05.05.2022.
- ¹⁴¹ Аргументы и Факты, Путин поручил создать в Судане пункт технического обеспечения ВМФ, https://aif.ru/society/army/putin_poruchil_sozdai_v_sudane_punkt_tehnicheskogo_obespecheniya_vmf, dostęp: 23.03.2022.
- ¹⁴² ТАСС, Кабмин одобрил проект о создании пункта обеспечения ВМФ России в Судане, <https://tass.ru/politika/11752135>, dostęp: 14.05.2022.

- ¹⁴³ Anadolu Agency, Sudan, Russia hold talks on military cooperation, <https://www.aa.com.tr/en/africa/sudan-russia-hold-talks-on-military-cooperation/2516162>, dostęp: 14.05.2022.
- ¹⁴⁴ Ria Novosti, Танзания направила России запрос на закупку оружия, <https://ria.ru/20160427/1421351957.html>, dostęp: 23.04.2022.
- ¹⁴⁵ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/52817, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ¹⁴⁶ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/52817, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ¹⁴⁷ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/51754, dostęp: styczeń 2022.
- ¹⁴⁸ Оружие России, <https://www.arms-expo.ru/news/vzaimodeystvie/ao-glavkosmos-puskovye-uslugi-zaklyuchilo-kontrakta-na-zapusk-v-2020-godu-pervogo-sputnika-tunisa-ch/>, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ¹⁴⁹ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/46156, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ¹⁵⁰ Ведомости, Уганда планирует закупить российское оружие на \$740 млн, <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2015/07/13/600262-uganda-planiruet-zakupit-rossiiskoe-oruzhie-na-740-mln>, dostęp: 25.04.2022.
- ¹⁵¹ Tamże.
- ¹⁵² Ria Novosti, „Вертолеты России” поставили в Уганду Ми-171Е, <https://ria.ru/20160209/1371787691.html>, dostęp: 23.04.2022.
- ¹⁵³ Ministry of Defence and Veteran Affairs, CDF Meets Russian Delegation In Uganda On Military Cooperation, <http://www.defence.go.ug/home/newsandevents/39.0>, dostęp: 14.05.2022.
- ¹⁵⁴ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/53344, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ¹⁵⁵ Русское оружие, Россия наращивает поставки оружия и техники в страны Африки, <https://rg.ru/2021/06/07/rossiia-narashchivaet-postavki-oruzhiia-i-tehniki-v-strany-afriki.html>, dostęp: 12.05.2022.
- ¹⁵⁶ Русское оружие, Наши танки в Претории, <https://rg.ru/2016/09/13/na-voenno-tehnicheskij-salon-v-iuar-priehali-14-rossijskih-predpriiatij.html>, dostęp: 12.05.2022.
- ¹⁵⁷ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, https://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/52054, ostatni dostęp: styczeń 2022.
- ¹⁵⁸ Ндали-Че Камати, Политические проблемы развития стран южноафриканского региона (Зимбабве, Намибия и ЮАР) после ликвидации колониализма и апартеида, http://www.inafran.ru/sites/default/files/page_file/kamati_referat.pdf, dostęp: 13.04.2022.
- ¹⁵⁹ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, Соглашение между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Зимбабве о военно-техническом сотрудничестве, <https://docs.cntd.ru/document/420321900>, dostęp: 17.05.2022.
- ¹⁶⁰ Валдай, Возвращение России..., op. cit.
- ¹⁶¹ Интеграция Экспертизы, <http://intexpertise.ru/>, ostatni dostęp: 08.10.2021.
- ¹⁶² Д. Суслов, Африка...
- ¹⁶³ A. Kalika, Russia’s “Great Return” to Africa?, Notes de l’Ifri Russie.Nei.Visions 114, Russia/NIS Center, April 2019, s. 7, https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/kalika_russia_africa_2019.pdf, dostęp: 27.12.2021.
- ¹⁶⁴ Tamże, s. 7.
- ¹⁶⁵ А. Маслова, Е.Н. Корендясов, «Россия–Африка» Аналитические Материалы, 1–3 Июля 2019, Москва, с. 6, <http://duma.gov.ru/media/files/e2SgJ0Aq8cFHwxD5zXN8HiQD0ctEiar5.pdf>, dostęp: 27.12.2021.
- ¹⁶⁶ P. Stronski, Late to the party: Russia’s Return to Africa, Carnegie Endowment for International Peace, October 2019, <https://carnegieendowment.org/2019/10/16/late-to-party-russia-s-return-to-africa-pub-80056>, dostęp: 27.12.2021.

---

¹⁶⁷ China Africa Research Initiative, “Data: Chinese Loans to Africa”, <http://www.sais-cari.org/data-chinese-loans-to-africa>, dostęp: 17.01.2022.

¹⁶⁸ Bój o surowce Afryki. Czy Francja pokona Rosję? – Aleksander Olech i Piotr Zychowicz, <https://www.youtube.com/watch?v=VtRCR-RfAC4>, dostęp: 25.04.2022.

Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności - Centrum
Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Rządowego Programu
Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030

**JEŻELI DOCENIASZ NASZĄ PRACĘ, DOŁĄCZ DO GRONA NASZYCH
DARCZYŃCÓW!**

Z otrzymanych funduszy sfinansujemy powstanie kolejnych publikacji.

Możliwość wsparcia to bezpośrednia wpłata na konto Instytutu Nowej Europy:

95 2530 0008 2090 1053 7214 0001 tytułem: „darowizna na cele statutowe”.

Warszawa 2022